



Årsrapport

2017



Klinisk etikk - komité i Oslo Kommune

Sykehjemsetaten

Innledning:

KEKK er:

- Tverrfaglig sammensatt med en fast representant fra Senter for medisinsk etikk ved UiO. (SME)
- Medlemmene har opplæring i, og erfaring med, systematisk drøfting av etiske dilemmaer og problemer.
- Forum der pasienter, pårørende og ansatte kan få sine etiske problemer drøftet.
- Komiteen treffer ikke kliniske beslutninger og har ingen sanksjonsmyndighet, men er et rådgivende organ.

Mandat:

- Drøfte generelle etiske temaer
- Arrangere seminarer og opplæring i etisk refleksjon og motivere til systematisk refleksjonsarbeid på sykehjem
- Bidra til at pasienter og pårørendes møte med tjenesten blir best mulig

Årsrapporten beskriver perioden januar 2017 til desember 2017. Gjennom året har det vært en del utskiftninger i komiteen, der bl.a. flere erfarne medlemmer har trådt ut, og nye kommet til. Med stor pågang av saker, er det svært viktig at komiteen er robust, i forhold til antall medlemmer. Mange av medlemmene arbeider i klinikken, er det viktig å ha flere å kunne kontakte i forhold til å rykke ut til saker på institusjonene raskt.

Komiteen er i dag bredt sammensatt, og talte 15 medlemmer pr. 31.12.2017 (se tabell under). Den består av ulike yrkesgrupper der de fleste arbeider i sykehjemmene, som leger, sykepleiere, fysioterapeut, og ulike stillingsnivåer er representert for å kunne belyse saker fra flere ulike synsvinkler: avdelingssykepleiere, daglig leder, representant fra administrasjonen i SYE og Senter for fagutvikling og forskning i SYE. Det sitter også en representant for Senter for medisinsk etikk ved UiO. Vi samarbeider med Senter for medisinsk etikk, og deltar på opplærings- og erfaringskonferanser arrangert av senteret.

KEKK har helt siden starten hatt med prest(er) i komiteen. Dette gir en unik tilnærming til etikk-arbeidet, da disse ofte kommer tett på mennesker under utfordringer i livet, og ved livets slutt. Disse kan også se dilemmaer, og pårørende og pasienters situasjon fra et religiøst-/livsynsperspektiv.

Sammensetningen av medlemmer pr. 31.12.2017.

Leder	Thomas A. Horntvedt	Ass. avdelingssykepleier Økernhjemmet, fra 1. mars 2018: avdelingssykepleier, Villa Enerhaugen
Forsker/ førsteamanuensis	Anne Kari Tolo Heggstad	Senter for medisinsk etikk/Oslo Met Storbyuniversitetet
	Ellen Kolb-Schiager	Prest Furusethjemmet og Ellingsrudhjemmet
	Olga Tvedt	Prest Kirkens Bymisjon/Bekkelagshjemmet
	Siri Schøyen Seterelv	Etatsoverlege, Sykehjemsetaten
	Ina Rimberg	Overlege, Lambertseterhjemmet
	Olga Andresen	Overlege, Solvang helsehus (perm.)
	Mette Thilesen	Avdelingssykepleier, Sofienberghjemmet
	Mona Dreyer	Spesialkonsulent, Sykehjemsetaten, avd. kvalitet og fag
Medlemmer fra august 2017:	Synøve Minde	Psykiatrisk sykepleier/fagkonsulent, Senter for fagutvikling og forskning
	Cecilie Michaelsen	Fysioterapeut, Romsås sykehjem
	Mari Larssen	Ledende sykepleier, Ammerudhjemmet
	Kjersti Anette Saga Guldahl	Fagsykepleier, Bekkelagshjemmet
	Aileen Henden	Sykepleier, Smedstadhjemmet
	Kine Lunde Frydenberg	Lege, Paulus sykehjem
	Dario Mardal	Daglig leder, Ullerntunet

I løpet av 2017 gikk følgende ut av komiteen:

- Elisabeth Gjerberg, sykepleier, forsker, Senter for medisinsk etikk, UiO (januar 2017)
- Sølvi Karlstad, seniorkonsulent avd. kvalitet og fag, SYE (juni 2017)
- Anne Kittelsen, avd. leder, Senter for fagutvikling og forskning, SYE (juni 2017)
- Jane Jørgensen, sykepleier, Grünerløkka (juni 2017)
- Heidi V. Aguilera, hjelpepleier, Vinderen bo- og behandlingssenter (juni 2017)
- Jørn Andersen, sykepleier, Sagenehjemmet (juni 2017)

Alle medlemmer takkes for innsatsen de har nedlagt i arbeidet. En spesiell takk til Anne Kittelsen, som var med å starte opp etikkarbeidet i SYE, og mangeårig leder av KEKK1,

Elisabeth Gjerberg, som har vært representant fra SME helt fra starten av komitearbeidet og Sølvi Karlstad som mangeårig deltaker i KEKK2, også som områdedirektør, og et viktig bindeledd mellom KEKK og administrasjonen.

1. Arbeidsform og komitemøter

Komiteen har hatt månedlige møter. I 2017 er det gjennomført 9 ordinære komitemøter og planleggingsmøter i forhold til KEKK-presentasjon på felles områdemøte for institusjonssjefer/daglig ledere og nettverk for fagutvikling i SYE, og planlegging av seminar for avdelingsledere.

Temaer på komiteens ordinære møter har variert fra gjennomgang av innsendte saker og referater fra disse, fordeling av ansvar for Etikkbrevene, samarbeid med KEK i spesialisthelsetjenesten, planlegging av opplæring og undervisning mm.

Møtene er avholdt på i administrasjonens lokaler i Nedre Slottsgate, bortsett fra det siste møtet før sommeren som ble avholdt på Økernhjemmet. Det er sendt innkalling fra leder til møtene på forhånd, referatskriving har gått på omgang og møtene har som regel hatt en varighet på 2-2,5 timer.

Etikk-komiteen har flere oppgaver som har til hensikt å øke bevisstheten rundt verdispørsmål i helse- og omsorgstjenesten. KEKK bidrar i drøfting av vanskelige etiske problemstillinger i sykehjemmene. Disse drøftingene gjennomføres på det aktuelle sykehjemmet, sammen med de ansatte og eventuell pårørende og/eller pasient. Det har vært økende antall henvendelser gjennom årene, særlig det siste året har vi sett en stor økning. I 2016 ble det meldt 6 saker til drøfting, i 2017 ble det meldt og behandlet 19 saker. Sakene er ofte kompliserte, og illustrerer de utfordringer sykehjemsansatte ofte møter i hverdagen, som for eksempel beslutninger rundt avslutning/begrensning av livsforlengende behandling eller beslutninger rundt bruk av tvang

Man bruker SME modellen som utgangspunkt for drøftinger. SME-modellen er en modell som systematiserer gjennomgangen av det etiske dilemmaet, der man går igjennom fakta i saken, berørte parter og deres syn, hvilke verdier samt lover og retningslinjer som aktualiseres, og hvilke handlingsalternativer som finnes. Det skrives alltid et referat fra drøftingene, som formidles til alle som har deltatt. Disse har anledning til å gi tilbakemeldinger, før referatet sluttføres. Når vi mottar en sak, har vi et mottaksskjema som inneholder punkter som er viktig for henvendelsen for oss i KEKK. I tillegg har vi et forberedelses-skjema til de vi skal besøke, for å sikre at man har tenkt igjennom momenter som kan være viktig for samtalen (se vedlegg).

For å bidra til mer etisk refleksjon ute på den enkelte avdeling i sykehjemmene, samt gi gode verktøy for at dette kan gjennomføres, har Etikstarter'n blitt gjennomført på mange av Oslos sykehjem de siste årene. Etikstarter'n er en skolering av etikk-kontakter på

sykehjemsavdelingene. Det var også tidligere, som en del av prosjektet «Etikk i våre hus» utarbeidet en metodebok som ble benyttet i arbeidet. Komiteens medlemmer har selv stått for undervisningen og Henrik Syse deltok som mentor for prosjektet. I 2017 har det ikke vært fokus på dette, og en deltaker i komiteen har arbeidet med en revisjon av metodeboken.

I tillegg har det blitt avholdt årlige seminarer hvor alle ansatte i sykehjemmene i Oslo blir invitert. Temaene velges utfra innhold i saker man har behandlet eller temaer man ser er aktuelle i tiden. Temaene de siste årene har dreiet seg om bruk av tvang på sykehjem, den viktige samtalen i livets siste fase, pårørendesamarbeid, behandlingsavklaring knyttet til livsforlengende behandling mm. Det har vært stor oppslutning om disse seminarene og langt de fleste sykehjem har vært representert. Seminarene har ofte samlet fra 80 – 130 deltakere. Hvert seminar blir evaluert og vi har fått gode tilbakemeldinger på at temaene er aktuelle, at det er godt å få opplæring/ input på dette området og at de opplever det er så viktig i hverdagen. Det settes alltid av tid til refleksjon, noe vi får gode tilbakemeldinger på.

I 2017 så komiteen behov for å jobbe videre med hvordan opplæringen skulle organiseres videre og hva den skulle inneholde. Dette arbeidet har pågått, samtidig som flere medlemmer som har vært med i lang tid sluttet i løpet av året, og flere nye har kommet til. En opplæringsdag for ledere og fagansvarlige på sykehjemmene ble planlagt til desember 2017, men ble flyttet til februar 2018 pga. flere andre arrangementer på denne tiden.

Flere av komiteens medlemmer har vært delaktig i opplæring og undervisning:

- Mona Dreyer: kurs for ansatte ved Lambertseter sykehjem med temaet "pasient og brukerrettighetsloven kapittel 4A, bruk av tvang" etter henvendelse til KEKK
- Ina Rimberg: undervisning for vernepleierstudenter og sykepleierstudenter på HiOA (nå Oslo Met) om demens, aldring og etikk.
- Ina Rimberg og Olga Tvedt: undervisning for helsefagarbeider-elever om etikk og døden, heldagsseminar. Undervisning for masterstudenter i eldreomsorg på VID (tidl. Diakonhjemmet Høyskole) om samme emne, 3-timers seminar.
- Sølvi Karlstad: HiOA: Palliasjon, organisasjon og samhandling - videreutdanning i barnepalliasjon. Grefsenhjemmet: Livets siste dager. Seminar i regi av SME på Gardemoen, erfaringsdeling KEKK, sammen med Mona Dreyer.

KEKK i Sykehjemsetaten har de siste årene samarbeidet med sykehus-KEK ved Oslo Universitetssykehus, Lovisenberg diakonale sykehus, Diakonhjemmet sykehus og Universitetssykehuset i Akershus. I samarbeid med disse er det arrangert 2 felles seminarer de siste årene, med blant annet fokus på etiske dilemmaer i forbindelse med samhandlingsreformen. I flere konkrete saker som har berørt pasienten både på sykehjem og i spesialisttjenesten, har man avholdt felles drøftinger for sammen å finne gode løsninger og handlingsalternativ. I 2017 ble det avholdt et felles dialogmøte ang. bruker med ALS med

flere fra spesialisttjenesten og fra institusjonen vedkommende kom fra, både leger, og fra pleie-siden. Dette resulterte i at spørsmål ble drøftet fra flere perspektiver, og også prinsipielle spørsmål ble også reist angående behandling av denne pasientgruppen. KEKK er i januar 2018 invitert med som fast medlem i tverrfaglige dialogmøter angående ALS pasienter, sammen med representanter fra bl.a. OUS Ullevål.

Nye deltagere i KEKK deltok på høstens innføringskonferanse i etikkarbeid i regi av SME.

Mottatte og behandlede saker til komiteen beskrives under punkt 4.

2. Etikkbrev

Utsendelse av månedlige etikkbrev er fortsatt en viktig del av KEKKs arbeid. Etikkbrevene sendes ut til alle sykehjem og er ment som en ressurs i forhold til refleksjoner på avdelingene. De tar for seg verdier, begreper og forhold som helsearbeidere står overfor i hverdagen, og man får anledning til å snakke sammen og reflektere over opplevelser, holdninger, og dilemmaer i forhold til dette. Forfattere av disse går på omgang blant medlemmene, men tematikken diskuteres i fellesskap. Det ble sendt ut 10 etikkbrev i 2017. Disse hadde bl. a følgende overskrifter: Intimitet/sekualitet, tvang, informasjon-kommunikasjon, døden, relasjoner, språk, tabu, håp, makt-avmakt, sårbarhet.

3. Henvendelser til KEKK

Det er etablert en egen KEKK- mailadresse: kekk@syke.oslo.kommune.no, og man ser i 2017 at denne har blitt mer og mer kjent og brukt ute på institusjonene. Både mailadresse og telefonnummer til kontakt i KEKK står angitt på Etikkbrevene som kommer ut månedlig. To medlemmer er dedikert til å svare på mailen og koordinere arbeidsoppgaver i forbindelse med saker som kommer.

4. Saker

Komiteen behandlet 19 saker i løpet av 2017. Disse har omhandlet spørsmål rundt :

- Igangsetting og avslutning av livsforlengende behandling
- Avslutning av sondeernæring
- Hvor mye kan pårørendes adgang til besøk på sykehjemmet begrenses? Hvordan kan dette håndheves?
- Avslutte ernæring/væskebehandling.
- Var det riktig av sykehjemmet å følge det smerteregimet og behandling som man hadde valgt?
- Er det riktig å gripe inn for å regulere alkoholinntaket hos pasientene?
- Ethiske problemstillinger rundt flytting av beboere til annet sykehjem.
- Bruk av tvang

- Utagerende adferd hvor det utøves vold mot medbeboere
- Hvordan bør vi møte pårørendes ønske om å vurdere pasientens samtykke med hensyn til at de ønsker forskudd på arv, og deres ønske om å avslutte sonde-ernæring for pasienten?
- Faglig veiledning for avdelinger med spesielle faglige utfordringer
- Samarbeid med pårørende og ivaretagelse av pasientens fysiske, psykiske og sosiale behov versus sykehjemmets ressurser
- ALS-pasienter med respiratorbehandling

Evaluering

Det siste halve året av 2017 har KEKK sendt ut noen korte spørsmål (se vedlegg) til de som har meldt saker og fått disse drøftet i KEKK. Tilbakemeldingene er svært positive.

5. Etikkprisen 2017

Etikkprisen blir utlyst årlig av KS i samarbeid med Helse- og omsorgsdepartementet. KEKK har søkt om prisen to ganger tidligere og har begge ganger gått til «finalen» med de tre beste. KEKK i SYE har begge årene fått hederlig omtale. Spesielt hyggelig var det at KEKK i Sykehjemsetaten i år endelig fikk prisen, delt ut på en høytidelig utdelingsseremoni i KS sine lokaler av bla. helse- og omsorgsministeren og nestleder av KS. I juryens begrunnelse ble det trukket frem at komitéen nyter stor tillit hos de ansatte og at den får stadig flere saker. Komitéen er i tillegg flink til å inkludere pårørende i saksbehandling og juryen ser dette som en styrke. Juryen legger også vekt på samarbeidet med spesialisttjenesten, som juryen mener er innovativt, og at et slikt samarbeid er viktig med tanke på samhandling til brukernes beste. Juryen berømmet bredden, dybden og systematikken i arbeidet i klinisk etikk komité i Oslo kommune, Sykehjemsetaten.

6. Økonomi

Sykehjemsetaten bidro med til sammen kr. 50.000 til KEKK arbeid i 2017. Dette ble brukt til opptrykk av oppdatert versjon av informasjons-brosjyren om KEKK, og kurs og seminar for nye deltakere av KEKK i regi av SME.

7. Oppsummering/videre arbeid

Målsettingen for KEKKs arbeid er å øke kompetansen innen etisk refleksjon og gi ansatte og deres ledere et mulig sted og henvende seg for bistand i etisk vanskelige saker. Man vet at det er mange etiske dilemmaer ute på sykehjemmene. KEKK gleder seg over at stadig flere institusjoner melder saker til komiteen, og de som gjør det gjerne tar kontakt igjen. Terskelen for å melde inn saker synes å ha blitt lavere, og økt tilgjengelighet i form av egen e- post adresse, ser ut til å ha medvirket til økningen. Henvendelsene er svært adekvate og

viser et stort mangfold av utfordringer medarbeiderne står i hver dag. KEKK jobber videre med hvordan opplæringen for institusjonene skal foregå fremover og ser bl.a. for seg innholdsrike halvdagseminarer for henholdsvis ledere og ansatte, vil være fruktbart og ikke minst gjennomførbart, i en travel sykehjemshverdag. Tildelingen av Etikkprisen 2017, gir stor inspirasjon til videre innsats for at ansatte og ledere skal være rustet til å møte utfordringer med etisk bevissthet og ha et sted å henvende seg til om det blir behov, at brukerne våre skal motta gode tjenester, og til å tenke kreativt hvordan vi kan møte utfordringene morgendagens helsetjeneste på det etiske området.

Vedlegg:

- Eksempel på etikkbrev
- Mottaksskjema
- Forberedelsesskjema
- Evalueringsspørsmålene

Etikk i fokus – KEKKs månedsbrev juni 2017

Månedens tema er:

Språk

Etikk er grunnlaget for alt det vi gjør og driver med. Etikk forutsetter både hjerte og hjerne. Etikk rører ofte ved det dypeste i oss: våre verdier og holdninger. Som profesjonelle kreves det også at vi forvalter dette med fornuft, og på en måte som kommer beboerne/ pasientene våre til gode.

Språk er i første omgang å omgås andre - å bli forstått og å forstå. Språket er også en del av din identitet. Men også språkbruket vårt (både i ord og med kroppen) har i høyeste grad et etisk aspekt. For språk skaper en virkelighet. «Ord er makt» heter en boktittel. Våre holdninger uttrykkes gjennom vårt språk – bevisst eller ubevisst. «Språket er tankens antrekk» (Samuel Johnson) eller: Man må tenke på hva man sier, så man plutselig ikke sier hva man tenker (funnet på Facebook). Ord kan såre eller lege, de kan glede eller føre til fortvilelse, de kan bygge opp eller bryte ned noen. Med vår språkbruk kan vi skape god eller dårlig stemning, vi kan forvirre eller trygge.

***Jeg vet at du tror at du forstår,
men jeg er ikke så sikker på at du har fattet
at det du hørte ikke er det jeg mente.***

(Ragna Marie Henden)

Til refleksjon og ettertanke:

- «Nå skal vi vaske oss og så skal vi legge oss.» sier pleieren til NN.
- «Kom da, vi er allerede for sent ute» roper ledsageren til beboeren som «henger» etter 10 meter unna i korridoren.
- «Din mor er preterminal.»
- Vennlighet er et språk som de døve kan høre og de blinde se. (Mark Twain)



Kontakt oss gjerne på kekk@sy.e.oslo.kommune.no

eller direkte til mona.dreyer@sy.e.oslo.kommune.no

eventuelt på tel. 23433036

GOD SOMMER fra alle oss i KEKK!

MOTTAKSKJEMA / Henvendelseskjema

Når du mottar en henvendelse, husk alltid si litt om KEKKs rolle

- Rådgivende organ
- Ikke klageorgan
- Skal ikke avgjøre/ingen sanksjonsmyndighet – bare uttale seg og gi beslutningsstøtte.

1. Hvem henvendte seg, navn og funksjon el rolle.	
2. Hvordan ble henvendelsen gjort	E – post: Tlf.samtale: Personlig kontakt:
3. Berørte parter (eks. pårørende, pleiere, medpasienter, lege etc) i saken –er de kjent med at saken drøftes i KEKK? - og eventuelt hva er deres synspunkter	
4. Er brukeren kjent med at saken skal drøftes i KEKK?	JA/Nei og eventuelt hvorfor.
5. Hva er utfordringen /problemstillingen eller det etiske dilemma – hva gjelder saken?	
6. Hva er gjort til nå? - - Har det vært møter? - Er det gjort avtaler? - Har noen hatt samtaler med den eller de det gjelder? - Er det referat eller annen dokumentasjon vi kan få eller bør være kjent med i forkant?	
7. Ønsker du (den som henvender seg) å delta i drøftingen?	
8.. Hastesak eller ikke? Hvorfor?	

9. Hvem skal kontaktes for utfyllende opplysninger	
10. Hva ønsker den som henvender seg? (<i>saken drøftes i KEKK, represent. Fra KEKK deltar på intern møte, samtale med?</i>)	
11. Hvem vil/ skal delta i drøftingene?	

Dato og Sign av den som fylte ut skjema /tok imot henvendelsen

Rutiner for mottak og oppfølging av saker:

1. Den som får en telefon, e post eller blir tatt kontakt med fyller ut første del av skjema (punkt (1- 8), og inf. vedkommende om at han/hun vil få en tilbake innen 3 virkedager på om KEKK vil og/eller kan behandle saken.
2. Ring et komitémedlem, presenter saken slik den ble meldt, avklar videre;
 - a. er dette en sak for KEKK og om ja
 - b. Vurdere om det må innkalles til ekstramøte eller
 - c. kan saken vente til første planlagte møte
 - d. eller om 1 til 2 repr. Fra komiteen skal delta på et internt møte hos den som melder saken.
3. Ring tilbake til "melder" og inf. om videre fremdrift, samt be om nødvendig tilleggsopplysninger og fyll ut de siste områdene på skjema (punkt 9 - 11)
4. Saken behandles i KEKK
5. Komité medlemmene møtes rett etter eller påfølgende dag for oppsummering av saken ved behov.
6. Tilbakemelding til den som henvender seg til KEKK, eventuelt andre deltakere i drøftingen. Dette avklares i drøftingen

Arbeidsredskap for KEKK i Sykehjemsetaten

FORBEREDELSE TIL MØTE MED KLINISK ETIKK-KOMITÉ

Takk for henvendelsen til Klinisk Etikk-komité (KEKK). Vi har avtalt å møtes til samtale og drøfting.

Det inngår i Klinisk Etikk-komit s mandat å tilby en upartisk drøfting av saker som oppleves som etisk utfordrende i behandling av pasienter/beboere. Vi kan komme med r d i konkrete saker dersom det er ønskelig, men v re r d er ikke juridisk bindende. Det er behandlingsansvarlig helsepersonell som har den endelige beslutningsmyndighet.

For å få til et så godt m te som mulig, vil vi gjerne at dere har klart følgende opplysninger til vi treffes:

- Nødvendig oversikt over pasientens/beboers aktuelle historikk og sykehistorie. Dette kan inkludere å innhente ytterligere informasjon i form av epikriser, ta kontakt med hjemmetjenesten, fastlegen og lignende, f r møtet
- Er det ytterligere prøver, undersøkelser eller tester som bør gjøres f r møtet?
- Er pasientens/beboers og/eller pårørendes ønsker kjent?
- Er pasienten/beboer samtykkekompetent? Bør dette (re-)vurderes?
- Er dette dilemmaet diskutert tverrfaglig i egen institusjon?
- Hvilke personer fra institusjonen bør delta på møtet med KEKK slik at saken blir belyst best mulig?
- Er pasient og pårørende informert om at saken er meldt til KEKK og bør de i så fall delta i drøftingen? Dette kan variere fra sak til sak men det er viktig å drøfte i forkant.

Når alle involverte har god oversikt over fakta, kan dette gjøre prosessen videre lettere.

Etter møtet skrives det et anonymisert referat.

Vi ser frem til møtet!

Ta kontakt dersom dere har flere spørsmål.

Vennlig hilsen,

Klinisk Etikk-komité

Sykehjemsetaten, Oslo kommune

kekk@sye.oslo.kommune.no

Hallo

Klinisk etikk komite (KEKK) i Sykehjemsetaten har vært hos dere og deltatt i en etisk drøfting av sak dere har meldt til oss.

Vi i KEKK håper dere har anledning og tid til å gjøre en liten evaluering av deres opplevelse av at deltakere fra KEKK deltok i drøftingen og vi ber derfor om at dere svarer på spørsmålene under.

1. Hvilken institusjon jobber dere ved?
2. Hva opplevde dere som positivt ved at KEKK var med i drøftingen?
3. Kom det noe konkret ut av at KEKK var på ditt sykehjem?
4. Var det noe som kunne vært håndtert annerledes fra KEKK sin side? Var det noe dere savnet?
5. Vil du anbefale andre å drøfte klinisk-etiske problemstillinger med KEKK, og hvorfor?

Tilbakemelding sendes på mail til kekk@sye.oslo.kommune.no

Takk for hjelpen!